

Jak citovat tuto recenzi / How to Cite this Book Review

HANDRLICA, Jakub. 8.3.2012. Zpravodajské služby. POKORNÝ Ladislav. Obrana a strategie Defence & Strategy 1/2012, strana 79-80, 15.6.2012.

POKORNÝ, Ladislav. Zpravodajské služby. Praha: Auditorium, 2012, 150 s., ISBN 978-80-87284-21-6.

Jakub Handrlica

Činnost zpravodajských služeb ve společnosti zcela přirozeně vzbuzuje velkou pozornost a zájem. Ten reflektuje nejenom zkušenosti s fungováním zpravodajských služeb v éře bývalého režimu, ale také skutečnost, že i v současnosti jsou zájmy státu předmětem ohrožení jak uvnitř republiky, tak i zvenčí. Zpravodajské služby jsou navíc, zejména díky jisté míře mediální mystifikace, opředeny mnoha zažitými mýty a zkreslenými představami. Ke zdeformovanému, a někdy dokonce až zjednodušeně zkreslenému, pohledu na činnost zpravodajských služeb přispívá i faktor utajení jejich činnosti. Skutečností ovšem je, že zpravodajské služby představují standardní, i když veřejnosti ne příliš známou, součást hierarchicky uspořádané struktury státní správy. Přestože problematice činnosti a postavení zpravodajských služeb je v české právní vědě v posledních desetiletích věnována jen omezená pozornost, můžeme konstatovat, že problémy s nimi spojené se postupně stávají předmětem standardního odborného a vědeckého zájmu.¹ Důkazem tohoto konstatování je i nově vydaná publikace s titulem „Zpravodajské služby“ z pera plk. JUDr. Ladislava Pokorného, Ph.D. Autor, který problematiku zpravodajských služeb externě vyučuje jak na Policejní akademii České republiky, tak i na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, v ní navazuje na své předchozí publikace k tématu právní úpravy zpravodajských služeb² a poskytuje ucelený přehled stávající české právní úpravy tří stěžejných zpravodajských služeb: Bezpečnostní informační služby (BIS), Úřadu pro zahraniční styky a informace (ÚZSI) a Vojenského zpravodajství (VZ).

Publikace je po formální stránce rozdělena do dvou částí. V první části se autor věnuje právním úpravám zpravodajských služeb ve světě. Je třeba ocenit, že se nejedná o pouhý výčet existujících právních úprav jednotlivých zpravodajských služeb v zahraničí (autor pracuje zejména se státy západní Evropy, konkrétně s právními úpravami ve Velké Británii, v SRN a ve Francii, text ovšem obsahuje i odkazy na situaci v Kanadě a v Izraeli), ale že první část poskytuje strukturální analýzu existujících modelů těchto služeb, jejich rozdělení podle typů působnosti (vnitřní, vnější, civilní, vojenské, centrální a resortní) a forem jejich kontroly (kontrola mocí výkonnou, kontrola parlamentní, kontrola soudní, resp. kontrola prostřednictvím orgánů, které jsou vytvářeny mimo klasickou dělbu moci). První část tak nemá povahu pouhého exkurzu do zahraničních právních úprav, ale představuje ucelenou metodologickou stať, analyzující typy a systémy zpravodajských služeb existujících ve vyspělých demokratických státech západní Evropy.

Druhá část je věnována právní úpravě zpravodajských služeb v České republice, včetně stručné rekapitulace dosavadního vývoje jednotlivých právních úprav v Československu, resp. v České republice. Stěžejní je zde výklad o postavení a působnosti tří českých zpravodajských služeb

¹ V této souvislosti bych chtěl zmínit, že např. Fakulta práva bratislavské Panevropské univerzity pravidelně pořádá ve spolupráci se slovenskou Asociací bývalých zpravodajských důstojníků vědecké sympozium „Aktuálne problémy spravodajských služieb v otvorenej spoločnosti“. V roce 2011 se konal již pátý ročník tohoto sympozia.

² POKORNÝ, Ladislav: *Základy právní úpravy činnosti zpravodajských služeb*, Vydavatelství Policejní akademie České republiky, Praha, 2007.

(Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace a Vojenského zpravodajství). Pozornost je věnována nejenom právní úpravě jejich působnosti a pravomocím podle jednotlivých právních předpisů, kterými byly tyto služby zřízeny (zákon č. 153/1994 Sb., zákon č. 154/1994 Sb. a zákon č. 289/2005 Sb.), ale i plnění úkolů, které zpravodajským službám přiznávají zvláštní zákony.³ Samostatné kapitoly pojednávají o systému odpovědnosti za činnost zpravodajských služeb, o režimu jejich kontroly, o oprávněních zpravodajských služeb při výkonu jejich pravomocí (zejména ve vztahu k vedení evidencí fyzických a právnických osob, specifickým způsobům získávání informací a použití zpravodajské techniky) a o právní úpravě služebního poměru příslušníků. Ve vztahu k pasážím o oprávnění zpravodajských služeb je nutno vyzdvihnout skutečnost, že autor se neomezuje jenom na analýzu stavu platné právní úpravy, ale odkazuje i na existující judikaturu českých soudů ve věci použití těchto oprávnění. V této souvislosti bych chtěl zmínit, že jistou slabinou této části je, že nejsou v dostatečné míře reflektovány právní souvislosti plynoucí z členství České republiky v Evropské unii. Zejména oddíl o spolupráci zpravodajských služeb se zahraničními partnery by si zasloužil větší rozpracování, a to právě s ohledem na unijní rozměr problematiky.

Na závěr autor podává přehled použitých literárních pramenů, mezi nimiž figurují jak české, tak i zahraniční publikace. V příloze je uveden i vyčerpávající přehled nálezů Ústavního soudu České republiky, se kterými autor pracoval a z nichž ve svých závěrech vycházel.

Nová publikace „Zpravodajské služby“ z pera Ladislava Pokorného představuje ucelený a komplexní úvod do problematiky právní úpravy zpravodajských služeb v České republice. Je samozřejmé, že ne všechny problémy, které se k činnosti zpravodajských služeb vážou, mohly být na stránkách této publikace nastíněny a v detailu analyzovány. Je ovšem možné konstatovat, že autor učinil veliký krok k dalšímu poznání a umožnil širší čtenářské obci seznámit se na poměrně omezeném prostoru (publikace má celkem 150 stránek textu) se základními fakty a s existujícími problémy, které se k právní úpravě zpravodajských služeb v českých podmínkách vážou. Publikaci je možné doporučit všem zájemcům o obor zpravodajských služeb, ale také o související bezpečnostně-právní otázky.

³ Např. zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě; zákon č. 19/1997 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní, zákon č. 594/2004 Sb., jímž se provádí režim Evropských společenství pro kontrolu vývozu zboží a technologií dvojího užití atd.

Jak citovat tuto recenzi / How to Cite this Book Review

SMOLÍK, Josef. 20.2.2012. Nacionální socialismus. KOOP, Volker. Obrana a strategie Defence & Strategy 1/2012, strana 81-82, 15.6.2012.

KOOP, Volker. Nacionální socialismus. Praha: Grada Publishing, 2012. 96 s. ISBN 978-80-247-3909-0.

Josef Smolík

Nacionální socialismus byl za posledních 80 let popisován a analyzován mnoha autory z řad historiků, novinářů, psychologů, psychiatrů, sociologů či politologů. Jedním z nejrespektovanějších německých autorů, který se problematice nacionálního socialismu dlouhodobě věnuje, je bezpochyby i Volker Koop (*1945), jehož knihu s názvem Nacionální socialismus (v německém originálu Nationalsozialismus. Wissen, was stimmt) připravilo pro českou odbornou i laickou čtenářskou obec nakladatelství Grada Publishing.

Volker Koop je historik a novinář, který nacionální socialismus a jeho jednotlivé aspekty zpracovává komplexně a poměrně systematicky, což dokazuje i více než 25 knih, které již vydal. Koop je mj. nositelem italsko-německé kulturní ceny „Capo Circeo“, která mu byla udělena za jeho knihu o lidovém povstání v NDR v roce 1953.

Volker Koop se na přibližně 80 stranách textu pokouší popsat základní rysy, kořeny a strategie německého nacionálního socialismu a vyvrátit některé mýty, které o období let 1918/1933–1945 kolují.

Již v samotném úvodu je popsán vztah nastupujícího nacionálněsocialistického režimu a jeho odpůrců, což Koop dokládá faktem, že již před rokem 1933 se více než tři miliony osob nacházelo ve vězeních a koncentračních táborech. Opozice byla nejednotná, přičemž její systematická likvidace byla přehlížena jak zahraničím, tak i domácími aktéry (například církvemi).

Text následně vyvrací i mýtus, že NSDAP byla jedinou antisemitskou organizací, resp. jedinou takto orientovanou politickou stranou. Koop upozorňuje na kořeny nacionálního socialismu v 80. letech 19. století, neboť již za Otto von Bismarcka existovala tzv. „antisemitská petice“ žádající zvláštní daň pro Židy a jejich vyloučení z veřejného života. Ke kořenům nacionálního socialismu je řazena i Společnost Thule (Thule-Gesellschaft) a jednotlivé politické strany vznikající v průběhu 20. let 20. století.

Následně se Koop věnuje otázce, zda byl Hitler předurčen k politické kariéře či nikoliv. Po krátkém uvedení několika (obecně známých) životopisných údajů je konstatováno, že se u Hitlera „nedá mluvit o cílevědomosti“ (s. 13). I proto se autor v knize zaměřuje rovněž na okolnosti a podstatné vlivy vztahující se jak k osobě Hitlera, tak i k NSDAP a celkově k politické situaci Německa ve 20. letech 20. století. Za hlavní katalyzátory vývoje v německé společnosti jsou považovány tyto faktory: nárůst nacionalistických vášní a tendencí, neuspokojivá politická situace, pocity frustrace po přijetí Versailleské mírové smlouvy, růst nezaměstnanosti a hyperinflace. Dalším výrazným prvkem bylo i násilí mezi příznivci jednotlivých politických proudů (především pak mezi příznivci nacionálního socialismu a komunismu).

Z hlediska samotného vývoje NSDAP Koop tvrdí, že se tato politická strana stala „semknutou kádrovou stranou“, což mělo vliv mj. na disciplínu a vnitřní soudržnost. V důsledku toho si strana na konci 20. let 20. století připisovala první volební zisky. Zajímavý je i Koopův postřeh, že „v roce 1935 byl členem NSDAP každý třetí učitel, leč pouze každý dvacátý dělník“ (s. 20).

Další kapitola si všímá nástupu NSDAP k moci a diskutuje o průběhu voleb v březnu 1933, následném předání moci Adolfu Hitlerovi a zákazu či rozpuštění ostatních politických stran (např. SPD, DVP).

Následující dvě kapitoly si všímají ekonomického pozadí nacistického režimu, včetně vztahu s německými hospodářskými (především průmyslovými) kruhy. Dalším tématem je i složení jednotek SS, jejich vývoj, úkoly a sociální struktura. Koop uvádí i čísla, která ukazují, že „v roce 1938 tvořila šlechta 18,7 % obergruppenführerů, téměř 10 % gruppenführerů, přibližně 9 % oberführerů a 8,4 % standartenführerů“ (s. 34). K dalším uchazečům o vstup do SS patřili i lidé z hospodářských a armádních kruhů.

I proto nepřekvapí, že došlo k jistému podezřívání ze strany ozbrojených sil vůči rodící se „stranické armádě“ NSDAP.

V další pasáži knihy se Volker Koop dotýká i vztahu Adolfa Hitlera a představitelů armády, které si mimo jiné chtěl na svoji stranu získat i v symbolické rovině a vytvořením nových insignií pro generalitu, jež „byla nadšena maršálskými holemi, které byly vyhotoveny podle Hitlerových návrhů ve zlatě, stříbře a platině“ (s. 45).

Koop také boří mýtus, že ženy byly vnímány pouze jako matky, které se měly primárně věnovat rodině. Uvádí, že tato představa se měnila především v průběhu válečných let, kdy Adolf Hitler „v roce 1934 prohlásil, že nechce vidět německou ženu u běžícího pásu“ (s. 54), aby o pár let později vznikaly takové organizace jako Říšská pracovní služba – ženská mládež, což vyústilo i v angažovanost žen na frontě, případně v řadách protiletectvé obrany či jako pomocnic SS. Koop také popisuje obecně známý projekt Lebensborn a upřesňuje jeho fungování.

Dalším vyvráceným mýtem je i boj nacionálního socialismu proti nezaměstnanosti. Přestože nezaměstnanost skutečně klesla (v roce 1933 bylo více než 4 miliony obyvatel bez zaměstnání), již v roce 1941 bylo konstatováno, že se o to zasadil především fakt, že povahu německého hospodářství od roku 1935 určovala především zbrojní výroba.

Podstatná část knihy zachycuje i vztah nacistického Německa k tzv. konečnému řešení (tj. řešení židovské otázky), úvahy o vysídlení Židů na Madagaskar, konfiskace jejich majetku a politiku eutanazie.

Poslední kapitola se věnuje vojenské oblasti. Tato část knihy představuje expanzivní politiku nacistického Německa na základě představ a strategií Adolfa Hitlera, ale i výstavbu, vývoj a testování ozbrojených sil (letadel, děl i ponorek), vystoupení Německa ze Společnosti národů, ale i ve vztahu k Sovětskému svazu. Následně jsou popsány jednotlivé teritoriální nároky Německa, významné milníky (především bitva u Stalingradu 2. února 1943) a strategie válečného konfliktu (například sebevražední letci „rammjäger“ či organizace Werwolf), který na dalších několik desítek let ovlivnil vývoj v Evropě.

V závěru knihy Koop bilancuje i následnou denacifikaci a norimberský vojenský tribunál. Závěrečný seznam zkratk a důležitých událostí popisovaného období přispívá k ucelenosti vydaného textu. Rozsahem stručný spisek nabízí pouze základní představení tématu. Přesto lze konstatovat, že Volker Koop na poměrně malém prostoru představuje hlavní milníky, ideologické kořeny, strategie i důsledky nacistického režimu.

Knihu je vhodné doporučit – s ohledem na množství rozsáhlejších a komplexnějších studií na toto téma – především začínajícím badatelům v oblasti politologie, mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií. Kniha samotná by však mohla posloužit i jako přehledový text pro středoškolské učitele a studenty.

Jak citovat tuto recenzi / How to Cite this Book Review

STOJAR, Richard. 6.4.2012. Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu. ČECH, Ľubomír. Obrana a strategie Defence & Strategy 1/2012, strana 83-84, 15.6.2012.

ČECH, Ľubomír. Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. 176 s. ISBN 978-80-225-3281-5.

Richard Stojar

V loňském roce vyšla v bratislavském vydavateľstve Ekonóm publikace Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu, jež má potenciál zaujmout i čtenáře z České republiky, kteří se věnují vývoji v Afghánistánu. Přestože se v důsledku probíhajícího konfliktu v uplynulé dekádě ve světě objevila celá řada monografií na afghánské téma, publikace Ľubomíra Čecha z Fakulty mezinárodních vztahů Ekonomické univerzity v Bratislavě se mezi nimi svým kvalitním zpracováním neztratí, a pokud ano, tak především vzhledem k relativně omezenému čtenářskému okruhu danému jazykovou bariérou i malým nákladem výtisků. Jak vypovídá již samotný název publikace, autor se zaměřuje na regionální dimenzi afghánského konfliktu a roli regionálních aktérů, kteří do vývoje v této zemi vstupují či mohou výrazněji regionální dění v budoucnu ovlivnit.

V úvodní části autor popisuje charakter afghánského státu i místní společnosti, nastiňuje determinanty vývoje, které určovaly v uplynulých staletích hodnotovou i politickou orientaci regionu a stručně přibližuje komplikovanou historii vzniku afghánského státu, resp. státních či polostátních útvarů, které mohou být pokládány za přímého předchůdce současné Islámské republiky Afghánistán. Druhá kapitola je rovněž spíše historickou sondou, přináší popis vývoje Afghánistánu v regionálních souvislostech a vzhledem k velmocenskému soupeření v oblasti v 19. století i globální dimenzi, která předcházela událostem, jimiž si tento odlehlý a izolovaný stát získal celosvětovou pozornost ve 20. i 21. století. V této části je popsána i problematika rozdělení pašúnského etnického prostoru, tzv. Paštunistánu, která podobně jako známější kurdská otázka představuje dlouhodobě závažný regionální problém a zdroj bezpečnostních hrozeb pro jakoukoliv místní centrální autoritu, zejména pak ve vztahu k sousednímu Pákistánu. Autor do této kapitoly zařadil i popis realizace socialistického experimentu ze 70. let, který měl přinést modernizaci tradiční kmenové společnosti a posílit roli centrální administrativy, namísto toho však dovedl Afghánistán k prakticky dodnes probíhající občanské válce a sovětské intervenci, která skončila na konci 80. let afghanizací konfliktu těsně před rozpadem sovětského bloku a bipolárního rozdělení světa. Na tyto události kontinuálně navazuje třetí kapitola, která se věnuje komplikovanému průběhu občanské války v 90. letech 20. století a zejména novému aktérovi na vnitropolitické scéně, radikálnímu hnutí Tálibán. Vojenské a politické úspěchy Tálibánu jsou zde stručně charakterizovány, stejně jako důvody, které opět přivedly do regionu zahraniční mocnost, tj. Spojené státy a jejich válku s terorismem. Hlavní pozornost však autor v této části věnuje problémům současného Afghánistánu, nadějším, které Západ i místní prozápadní síly spojovaly po roce 2002 s procesem postkonfliktní stabilizace i deziluze, jež následovaly po prvotním nereálném optimismu. Stručně je nastíněna i problematika produkce narkotik, která výrazně přesahuje region Střední Asie, a jak autor situaci výstižně charakterizuje, Afghánistán se stává mezinárodním polygonem opiových válek naší doby. Velmi stručně je zde zachycen i povstalecký fenomén spojovaný především s hnutím Tálibán, resp. s jádrem hnutí, které porážka hlavních sil v roce 2001–2002 nezlomila, i v současnosti stále aktuálnější otázka zajištění bezpečnosti v Afghánistánu místními ozbrojenými a bezpečnostními silami. Čtenář se zde může seznámit se stávajícím i plánovaným složením Afghánské

národní armády, její strukturou a výzbrojí i etnickým složením mužstva a důstojnického sboru. Kapitulu uzavírá exkurz věnovaný komplikovanému působení mezinárodních humanitárních a nevládních organizací, které se navzdory velkému úsilí i finančním výdajům střetává s řadou překážek, které neumožňují řešit zásadní a dlouhodobé problémy afghánské společnosti v žádoucí míře.

Tři výše popsané kapitoly v podstatě analyzují hlavní faktory, které komplikují z mezinárodněpolitického hlediska uspokojivé řešení současné afghánské reality, de facto však představují úvod pro kapitolu čtvrtou, která je stěžejní částí celé publikace, a to jak svým rozsahem, tak i zaměřením. Tato kapitola nazvaná Hľadanie východisek při riešení afganskej otázky přináší pečlivě zpracovanou regionální dimenzi vývoje v Afghánistánu tak, jak je to obsaženo již v samotném názvu celé monografie. Jedním z hlavních trendů vývoje, který na afghánské scéně můžeme sledovat, je právě důraz na regionální přístup jako způsob řešení patové situace v zemi. Autor zde analyzuje přístupy jednotlivých regionálních aktérů a koaličních partnerů a v jednotlivých podkapitolách se čtenář může seznámit s bilaterálními vztahy Afghánistánu s jeho sousedy či regionálními mocnostmi: Pákistánem, Íránem, Indií, Čínskou lidovou republikou, Ruskou federací i středoasijskými postsovětskými republikami. Popsán je zde i často v případě Afghánistánu opomíjený problém balúčského etnika, resp. tzv. Velkého Balúčistánu, tj. etnického prostoru, na němž představuje balúčská populace většinu a jež je rozděleno mezi Pákistán, Afghánistán a Írán, a podobně jako kurdáská či paštúnská otázka představuje jeden z neuralgických bodů v oblasti. Opomenuta není ani evropská vize regionálního přístupu, resp. její absence, neboť hlavní evropští aktéři i v tomto geograficky vzdáleném regionu reflektují především své národní či vnitropolitické zájmy, přichází s odlišnou percepcí problémů, a tak navzdory tomu, že Evropská unie představuje hlavního přispěvatele rozvojové a humanitární pomoci, není zapojena do diplomatického procesu. Kapitulu uzavírá přehled jednotlivých regionálních přístupů a východisek i analýza složitosti konkurenčních zájmů.

V závěru autor přehledně shrnuje obsah celého svého textu a upozorňuje na hlavní faktory, které ovlivňují dění v oblasti, i na varianty řešení, jež mohou v afghánském případě v budoucnu nastat. Publikace Lubomíra Čecha sice nepřináší zásadní originální pohled na současnou afghánskou realitu nebo historii afghánského státu, její kompaktní a přehledný text lze však hodnotit velmi pozitivně. Čtenář, jenž není s afghánskou problematikou důkladněji obeznámen z jiných zdrojů, zde nalezne velmi kvalitní a užitečný materiál, který mu může napomoci objasnit celou řadu souvislostí, jež mnoho jiných publikací na afghánské téma příliš nereflektuje. Tato monografie by mohla být zajímavá nejen pro bezpečnostní či akademickou komunitu, jíž je patrně v prvé řadě určena, ale i pro příslušníky ozbrojených sil Slovenské i České republiky, kteří ještě budou v Afghánistánu působit a budou se na dalším vývoji v regionu spolupodílet.